

Digitaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen osaksi nuorten kohtaamista

21. MAALISKUU 2022

Digitaalisten teknologioiden levittyä nopeasti sosiaalisen, taloudellisen ja henkilökohtaisen elämän alueille on digitaalisesta eriarvoisuudesta tullut sosiaalisen huono-osaisuuden merkittävä osa-alue. Erilaisuus sinänsä ei tarkoita eriarvoisuutta, vaan eriarvoisuutta luonnehtii kyvyttömyys osallistua tavanomaisiin suhteisiin, aktiviteetteihin tai toimintoihin, jotka ovat useimpien yhteiskunnan jäsenten saavutettavissa. Tämä pätee myös digitaaliseen eriarvoisuuteen, joka liittyy syrjään jäämiseen paitsi (luotettavasta) informaatiosta ja digitalisoituvilta sosiaalisilta areenoilta myös esimerkiksi työskentely- tai opiskelumahdollisuuksista, jotka edellyttävät enenevässä määrin kykyä ymmärtää, hyödyntää ja toimia digitaalisissa ympäristöissä. Vastoin Internetin leviämisen alkuaikojen odotuksia, digitalisaatio on osoittautunut itsessään uusia haasteita tuottavaksi ja väestöryhmien välisiä eroja kärjistäväksi.

Digitaalinen eriarvoisuus on kasautuvaa, mikä tarkoittaa sitä, että puutteet taidoissa ja kokemuksissa yhdellä osa-alueella lisäävät osaamisen ja sitoutumisen ongelmien todennäköisyyttä myös muilla digitaalisuuden osa-alueilla. Digitaalinen eriarvoisuus on lisäksi luonteeltaan peräkkäistä, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että puutteellinen digitaalinen osaaminen ennustaa vähäisempää sitoutumista digitaalisten teknologioiden ja palveluiden käyttöön vähentäen edelleen yksilön mahdollisuuksia hyötyä digitalisaatiosta elämässään. Digitaalisten taitojen ja käyttökokemusten kasautuminen ja peräkkäisyys koskettavat myös suomalaisnuoria, joiden digitaalisten valmiuksien kertymisessä esiintyy merkittäviä eroavaisuuksia, jotka kiinnittyvät paitsi koulutustasoon myös suomalaiselle koulutusjärjestelmälle tyypillisesti voimakkaasti sukupuolittuneisiin koulutusvalintoihin.

Kansallinen tietopohja nuorten tosiasiallisista digitaalisista valmiuksista on heikko, eikä valmiuksien epätasaisen jakautumisen näkökulma ole juuri läsnä suunnitelmissa, joissa digitaalisilta palveluilta odotetaan erityisesti nuorten palveluissa varsin paljon tavoiteltaessa laadukkaita julkisia palveluita digitalisaatiota ja teknologisen kehityksen luomia mahdollisuuksia hyödyntäen. Muun muassa kansallisen tekoälyohjelma AuroraAI:n pyrkimyksenä on parantaa erityisesti julkisten palvelujen kohtaantoa sekä vähentää palveluiden vajaakäyttöä. Tavoitteisiin uskotaan päästävän nykyistä sujuvammalla elämäntapahtumiin kytkeytyvällä asioinnilla sekä tekoälyn hyödyntämisellä palveluiden tarjonnan ja toimintamallien kehittämisessä. Ohjelma käynnistyi kolmen keskeiseksi tunnistetun elämäntapahtuman kautta, joista yksi on ”kiinni yhteiskunnassa syrjäytymisen ehkäisyllä”. Kohderyhmänä ovat nimenomaan peruskoulunsa päättäneet nuoret, joiden kohonnutta syrjäytymisriskiä pyritään ehkäisemään palvelujen oikea-aikaisella kohdentamisella. AuroraAI-ohjelman toivotaan tuottavan tekoälyavusteisen toimintamallin, jolla julkisen hallinnon toiminta järjestetään tukemaan ihmisten elämäntapahtumia.

Yksinomaan digitaaliset keinot ja palvelut eivät kuitenkaan tarjoa keinoa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten elämäntilanteen ratkaisuun etenkin silloin, kun syrjäytymisriski nivoutuu oppimisvaikeuksiin ja laaja-alaiseen huono-osaisuuteen. Tutkimusevidenssi nimittäin osoittaa, että nimenomaan kognitiiviset haasteet, kuten kielelliset- ja oppimisvaikeudet, jättävät yksilöt kaikkein osattomimmiksi digitalisoituneissa yhteiskunnissa. Onkin syytä muistaa, että perinteisten lukutaitojen

ja digitaalisen kyvykkyyden välinen yhteys on vahva, eikä digitalisaatio siksi tarjoa ohituskaistaa koulutuksen ulkopuolelle ajautuneiden nuorten elämäntilanteen ratkaisemiseksi.

Digitalisoituvien palvelujen on sanottu rakentuvan niin sanotun aktiivisen kansalaisuuden varaan. Tämä tarkoittaa sitä, että palvelut on kehitetty erityisesti hyödyttämään koulutettuja, työssäkäyviä ja itsenäisesti asioistaan huolehtivia ihmisiä, joiden informaatiolukutaito ja palvelujärjestelmän tuntemus ovat hyvät. Monelle koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle ajautuneelle, oppimisvaikeus-, päihde- tai mielenterveysongelmataustaiselle vaikeassa elämäntilanteessa elävälle nuorelle digitaalisten palvelujen hyödyntämisen edellyttämä omatoimisuus, viranomaiskielen ymmärtäminen ja omien oikeuksien tuntemus ovat yksinkertaisesti liikaa vaadittu. Digitaalisten palveluiden hyödyntämistä vaikeuttavat sisällön ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet, kuten esimerkiksi ongelmat kielellisissä taidoissa, tarkkaavuudessa ja luetun ymmärtämisessä sekä se, että nuorelta asiakkaalta oletetaan epärealistisen suurta tietämystä yhteiskunnan palvelujärjestelmän toiminnasta.

Digitaalisten palvelujen ajatellaan lisäävän palvelujen houkuttelevuutta erityisesti nuorten keskuudessa vaikka osa nuorista selviytyy digitalisoitujen palvelujen käytöstä vain tuetusti. Sinänsä hyvää tarkoittavilta digitaalisilta innovaatioilta puuttuu toistaiseksi kyky tunnistaa palvelun pariin pyrkivä, empivä ja harhaileva nuori, joka ei usein edes itse tunnista omaa palveluntarvettaan puhumattakaan sen oikeasta osoitteesta. Nuorten digitaalisten taitojen huomiointi ja vahvistaminen tulisikin pyrkiä integroimaan osaksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten kohtaamista nuorisotyössä sekä työllisyys-, ohjaus- ja sosiaalipalveluissa. Varsinaisten ulkoa määriteltyjen digitaalisten taitojen opettamisen sijaan tulisi keskittyä nuoren kokonaistilanteen hahmottamiseen ja haltuunottoon sekä digitaalisten palveluiden hyödyntämiseen ja omista oikeuksista kiinnipitämiseen liittyvään käytännön tukeen. Kohtaamisissa tulisi nuorta havainnoiden ja haastatellen selvittää paitsi elämäntilanteeseen ja palvelujärjestelmän tuntemukseen, myös esimerkiksi laitteiden käyttöön, informaatiolukutaitoon sekä tietoturvaan ja -suojaan liittyvää ymmärrystä tarjoten ohjausta ja tukea asiointiin ja arjen haltuunottoon esiin tulleiden haasteiden mukaisesti.

Varsinaisia digitaalisen osaamisen vahvistamiseen tähtääviä interventioita määrittävät usein työelämän ja opintojen osaamisvaatimuksista kumpuavat käsitykset hyödyllisinä pidetyistä taidoista, joita toivotaan myös syrjään jääneille nuorille välitettävän. Tutkimusten mukaan laaja-alaisimmat positiiviset vaikutukset yksilöiden elämässä saavutetaan kuitenkin digitaalisten taitojen parantamiseen tähtäävillä interventiolla, jotka kohdistuvat ensisijaisesti ihmisten henkilökohtaiseen elämään ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvään digitalisaation hyödyntämiseen. Lisättäessä kykyä toteuttaa itseään, tulla osalliseksi omalla itsenään, edistää omaa hyvinvointiaan sekä huolehtia itsestään ja omasta turvallisuudestaan digitaalisilla areenoilla lisätään nuorten osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia, joiden varassa – ajallisesti usein vasta paljon myöhemmin – koulutukseen ja työelämään sitoutuminen tulevat mahdollisiksi. Nuoren tulevaisuutta osallistavana ja tuottavana yhteiskunnan jäsenenä voidaan alkaa rakentaa vasta, kun kokemus osallisuudesta, merkityksellisyydestä ja turvallisuudesta henkilökohtaisessa elämässä ja arjen lähiyhteisöissä on voimistunut. Tällaisessa kohtaamisessa paitsi palvelujärjestelmällä, mutta erityisesti teknologisilla innovaatioilla on vielä varsin pitkä matka kuljettavanaan.

Lähteet:

van Deursen, A. J. A. M., & Helsper, E. J. (2018): Collateral benefits of Internet use: Explaining the diverse outcomes of engaging with the Internet.

Helsper, E. J., & Reisdorf, B. C. (2017): The emergence of a “digital underclass” in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion.

Johansson, S., Gulliksen, J. & Gustavsson, C. (2021): Disability digital divide: the use of the internet, smartphones, computers and tablets among people with disabilities in Sweden.

Kaarakainen, M.-T. (2019): Education and inequality in digital opportunities: Differences in digital engagement among Finnish lower and upper secondary school students.

Schou, J. & Pors, A. S. (2018): Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare.